

“Informatīvais ziņojums par situāciju Ukrainā un ar to pastāvošajiem riskiem attiecībā uz Latvijas valstspiederīgo dalību ārvalstu bruņotos konfliktos”

Šobrīd ir pamatotas aizdomas, ka Latvijas valstspiederīgie ir iesaistījušies bruņotajā konfliktā Ukrainā pro-krievisko kaujinieku sastāvā. Tāpat konstatēts, ka Latvijā tiek izvērstas informatīvas kampaņas un organizēts arī cita veida atbalsts pro-krieviskajiem kaujiniekiem, kas var veicināt arī citu Latvijas valstspiederīgo došanos uz Ukrainas dienvidaustrumiem, lai iesaistītos tur notiekošajā bruņotajā konfliktā.

Pamatojoties uz Ministru kabineta 2014.gada 2.septembra slēgtajā sēdē Nr.46, 61§, 2.punktā doto uzdevumu, ar Iekšlietu ministrijas 2014.gada 12.septembra Rīkojumu Nr.68DV tika izveidota starpinstītūciju darba grupa, lai izstrādātu informatīvo ziņojumu par:

- Latvijas tiesiskā regulējuma atbilstību nepieciešamībai efektīvi vērsties pret Latvijas valstspiederīgajiem, kas var iesaistīties ārvalsts bruņotos konfliktos, apzinot citu valstu pieredzi;
- pastāvošo regulējumu attiecībā uz bruņotajā konfliktā Ukrainā iesaistīto grupējumu iekļaušanu Eiropas Savienības (ES) teroristu sarakstā;
- preventīvajiem pasākumiem, kas būtu nepieciešami, lai novērstu personu ceļošanu uz Ukrainu ar mērķi iesaistīties bruņotajā konfliktā;
- Latvijas tiesiskā regulējuma atbilstību nepieciešamībai efektīvi vērsties pret personām, kuras izmanto jebkuru Latvijas valsts neatzītu veidojumu karogus un citu simboliku, kā arī vāc šādiem veidojumiem ziedojumus.

1. Pašreizējā situācija saistībā ar brīvprātīgajiem karotājiem ārvalstīs

Brīvprātīgo došanās karot uz valstīm vai reģioniem, kur norisinās karadarbība vai tai pielīdzināmi bruņoti konflikti (turpmāk – bruņoti konflikti), kļuvusi par vienu no pēdējā laika aktualitātēm starptautiskās drošības jomā. Kaut gan šāda tendence pati par sevi nav vērtējama kā jauna, jo vienmēr bijušas personas, kuras dažādu motīvu vadītas iesaistījušās ārvalstīs notiekošos bruņotos konfliktos, tomēr pēdējo divu gadu laikā sasniegtais apjoms no jauna starptautiskajā sabiedrībā rosinājis diskusijas par šādu personu radītajiem riskiem un to ierobežošanu. Viens no populārākajiem brīvprātīgo karotāju ārvalstīs (*foreign fighters*) galamērķiem šobrīd ir Sīrija. Pēc Eiropas valstu specdienestu rīcībā esošās informācijas, starp vairāk nekā 12 000 kaujiniekiem no vismaz 80 valstīm, kas devušies karot uz Sīriju, aptuveni 2 000 nāk no rietumvalstīm.

Līdzīgas tendences novērojamas saistībā ar bruņoto konfliktu Ukrainas dienvidaustrumos, kaut arī nav sasniegts tāds apmērs kā Sīrijas gadījumā. Konfliktam eskalējoties un pieaugot vardarbības apjomam reģionā, arvien vairāk Eiropas valstu iedzīvotāji (eiropieši), tai skaitā Eiropas Savienības (ES) pilsoņi, dodas uz Ukrainu, lai iesaistītos bruņotā konflikta norisē. Līdzīgi kā Sīrijas gadījumā, arī uz Ukrainu eiropieši dodas, lai pievienotos vienai vai otrai pusei – brīvprātīgie karotāji iesaistījušies gan Ukrainas valdības kontrolētajos konvencionālajos bruņotajos spēkos, gan pievienojušies nekonvencionālajiem pro-krieviskajiem bruņotajiem kaujinieku grupējumiem (turpmāk – pro-krieviskie kaujinieki).

Pieejamās informācijas analīze ļauj konstatēt ļoti atšķirīgus iemeslus, kāpēc eiropieši vēlas iesaistīties Ukrainā notiekošajā bruņotajā konfliktā, lai vērstos pret Ukrainas konstitucionālo iekārtu. Daļa personu uz Ukrainas dienvidaustrumiem dodas individuāli vai kopā ar vēl kādu – pēc savas iniciatīvas. Tomēr nozīmīga lomu personu izvēlē iesaistīties bruņotajā konfliktā Ukrainā ir Krievijas Federācijas izvērtējuma propagandai Eiropas informatīvajā telpā. Tāpat ir pamats uzskatīt, ka tiek īstenots koordinēts un mērķtiecīgs darbs pie personu vervēšanas un apmācīšanas, lai nosūtītu uz Ukrainas dienvidaustrumiem pievienoties pro-krieviskajiem kaujiniekiem, kā arī tiek organizēts cita veida atbalsts bruņotā konflikta turpmākai eskalācijai (finansējuma vākšana, informatīvas kampaņas, loģistika).

Reklāmfikācijas pamatojums:

DEM 24.07.2023. vēstule Nr. 1-14/1817

07.10.2024.

~~DIENESTA VAJADZĪBĀM~~

Vērtējot savu pilsoņu un citu valstspiederīgo dalību bruņotos konfliktos ārvalstīs, daudzas valstis ir atzinušas, ka šādas personas un to rīcība rada būtisku apdraudējumu vairākām interešu grupām. Nošķiramas šādas apdraudēto interešu grupas:

- tiek ievērojami apdraudētas starptautiskā miera intereses;
- tiek apdraudētas tautu un nāciju mierīgas līdzpastāvēšanas intereses;
- tiek pastiprināts apdraudējums citu valstu ārējās un iekšējās drošības interesēm;
- ievērojami tiek apdraudēta cilvēktiesību nodrošināšana – apdraudētas tiek visas būtiskākās personas pamattiesības un pamatbrīvības;
- apdraudētas tiek arī nacionālās drošības intereses – riski saistāmi gan ar valsts starptautisko reputāciju, gan ar kaujas pieredzi guvušo personu atgriešanos.

Iespēju novērst pastāvošos draudus un riskus sarežģīt pieaugošā tendence, klasisko karadarbību papildinot ar t.s. hibrīdkara metodēm.¹ Šim t.s. hibrīdkaram ir raksturīgs tas, ka valstis pielieto alternatīvas metodes, tostarp teroristiskas, nodrošinot ar kaujiniekiem, ieročiem un finansējumu. Šāda t.s. hibrīdkara pazīmes ir skaidri saskatāmas arī Ukrainas konfliktā. Nepieciešamība stiprināt sabiedroto spējas vērsties pret šāda veida izaicinājumiem tika pārrunāta arī NATO samitā Velsā š.g. 4.-5.septembrī, kas ir atspoguļots samita lēmumos, NATO dalībvalstīm apņemoties attīstīt spējas pretoties hibrīdkara gadījumā. Pieļaušana, ka Latvijas valstspiederīgie iesaistās konfliktā Ukrainā ir pretrunā ar minēto apņemšanos – var tikt vairots to personu skaits, kas guvušas pieredzi ne vien tradicionālajās, bet arī t.s. hibrīdkara metodēs.

2. Latvijas tiesiskā regulējuma atbilstība nepieciešamībai efektīvi vērsties pret Latvijas valstspiederīgajiem, kas var iesaistīties ārvalsts bruņotos konfliktos, apzinot citu valstu pieredzi

2.1. Bruņota konflikta jēdziens Ukrainas notikumu kontekstā

Bruņota konflikta jēdziena tvērums ir atklāts starptautiskajās humanitārajās tiesībās, kas nošķir divu veidu bruņotus konfliktus:

- starptautiskus bruņotus konfliktus, kur viena otrai pretstatītas divas vai vairākas valstis;
- nestarptautiskus jeb iekšējus bruņotus konfliktus, kas notiek starp valdības kontrolētiem konvencionāliem spēkiem un nevalstiskām bruņotām grupām, vai tikai starp šādām bruņotām grupām.

1949.gada 12.augusta Ženēvas konvencijas „Par civilpersonu aizsardzību kara laikā” (turpmāk – Ženēvas konvencija) 2.pants starptautisku bruņotu konfliktu saista ar tādiem gadījumiem, kad pretnostatītas Ženēvas konvencijas dalībvalstis viena pret otru. Proti, viena valsts pret otru vērsas ar bruņotu spēku, neatkarīgi no iemesliem vai konfrontācijas intensitātes. Starptautisko humanitāro tiesību normas var tikt piemērotas arī tajos gadījumos, kad nepastāv atklāta karadarbība. Turklāt nav nepieciešama formāla kara pieteikšana vai situācijas atzīšana. To, vai pastāv starptautisks bruņots konflikts, nosaka faktiskie apstākļi - konkrētajā vietā reāli notiekošais.

Ženēvas konvencijas komentāros norādīts, ka bruņots konflikts pastāv arī tad, ja starp divām valstīm rodas domstarpības, kas noved pie bruņota spēka iejaukšanās, bet pašas puses noliedz kara stāvokļa esamību. Nav būtiski, cik ilgstošs ir konflikts vai cik daudz slepkavību

¹ Hibrīdkara jēdziens minēts NATO Velsas samita deklarācijā, skaidrojot to kā integrētu slēptu un atklātu militāru aktivitāšu, civilo aktīvo pasākumu un paramilitāro organizāciju kopumu. Jānorāda, ka šādi komplicēti, salikti moderni bruņoti konflikti rada īpaši augstus riskus, ka tiks izdarīti paši smagākie no noziegumiem – *jus cogens* noziegumi, kuru novēršanai nākotnē pēc Otrā Pasaules kara starptautiskā sabiedrība ir pielikusi īpašas pūles, attīstot demokrātijas izpratni pasaulē un pilnveidojot starptautiskos cilvēktiesību aizsardzības mehānismus.

notiek. Tiesību zinātnieki ir norādījuši, ka, principā, ir pietiekami konstatēt divu valstu bruņoto spēku sadursmi, lai Ženēvas konvencija varētu tikt iedarbināta.

Savukārt iekšējs bruņots konflikts skaidrots Ženēvas konvencijas 3.pantā kā konflikts, kas norisinās vienas valsts teritorijā un tam nav starptautisks raksturs. Iekšēji konflikti ir tādi konflikti, kur iesaistītas viena vai vairākas bruņotas grupas. Atkarībā no situācijas, karadarbība var norisināties starp konvencionāliem (valdības) bruņotiem spēkiem un nekonvencionālām (nevalstiskām) bruņotām grupām, vai tikai starp šādām grupām.

Iekšējs bruņots konflikts ir jānošķir no mazāk smagas vardarbības, piemēram, iekšējiem nemieriem vai masu nekārtībām. Lai kādā valstī notiekošu vardarbību uzskatītu par iekšēju bruņotu konfliktu Ženēvas konvencijas izpratnē, situācijai ir jāsasniedz noteikts konfrontācijas sliekšnis. Lai šo sliekšni noteiktu, tiek izmantoti divi kritēriji:

- karadarbībai jāsasniedz minimālais intensitātes līmenis, piemēram, darbībām ir kolektīvs raksturs vai valdība ir spiesta lietot militāru spēku pret nemierniekiem, nevis lietot policijas spēkus;
- bruņotās grupas, kas ir iesaistītas konfliktā, tiek uzskatītas par konflikta pusēm, ja tām ir organizēti bruņoti spēki. Piemēram, tas var nozīmēt, ka šiem bruņotajiem spēkiem ir noteikta komandas struktūra (*command structure*) un tiem ir spēja iesaistīties militārās operācijās.

Ukraina ir dalībvalsts 1977.gada 8.jūnija papildu protokolam pie Ženēvas konvencijas par lokāla rakstura bruņotu konfliktu upuru aizsardzību (2.protokols). Šā protokola 1.panta pirmā daļa paredz tā piemērošanu attiecībā uz visiem bruņotajiem konfliktiem, kuri notiek Līgumslēdzējas valsts teritorijā starp tās bruņotajiem spēkiem un disidentu bruņotajiem spēkiem vai citiem organizētiem bruņotiem grupējumiem, kas kontrolē daļu tās teritorijas atbildīgas varas vadībā tā, ka tie spēj veikt ilgstošas un saskaņotas militāras operācijas un īstenot 2.protokola noteikumus.

Nemot vērā iepriekš minēto secināms, ka, lai piemērotu 2.protokolu, nepieciešama organizētu bruņotu grupu masveida sistemātiska pretošanās valsts varai. Vienlaikus jāņem vērā, ka 2.protokola 3.panta otrā daļa nosaka, ka protokolu nekādā veidā nedrīkst izmantot, lai jebkāda iemesla dēļ attaisnotu tiešu vai netiešu iejaukšanos bruņotajā konfliktā, vai arī tās līgumslēdzējas valsts iekšējās vai ārējās lietās, kuras teritorijā bruņotais konflikts notiek. Lai izpildītu šo nosacījumu, valstīm būtu jāierobežo savu valstspiederīgo dalība ārvalstīs notiekošos iekšējos konfliktos.

Tādējādi Ukrainas dienvideastrumos notiekošais saskaņā ar starptautiskajām humanitārajām tiesībām ir vērtējams kā bruņots konflikts, jo tas notiek kontrolējamā teritorijā, ir sistemātisks un notiek atbildīgās varas vadībā. Turklāt šim bruņotajam konfliktam ir visas t.s. hibrīdkara pazīmes.

2.2. Pastāvošie tiesiskie instrumenti, lai vērstos pret Latvijas valstspiederīgajiem, kas iesaistās ārvalstīs notiekošā bruņotā konfliktā

2.2.1. Personas došanās uz bruņota konflikta skartu reģionu un piedalīšanās bruņotā konfliktā

Jāņem vērā, ka bruņotu konfliktu norisi reglamentē starptautiskās humanitārās tiesības, kas ir saistošas katrai no bruņotā konfliktā iesaistītām pusēm. Jāatzīmē, ka starptautiskās humanitārās tiesības neaizliedz valstīm izmantot t.s. „privātās armijas” vai algotņus² bruņotos

² Algotņa jēdziens skaidrots 1977.gada 8.jūnija papildu protokolā pie Ženēvas konvencijām, kas attiecas uz starptautiska rakstura bruņotu konfliktu upuru aizsardzību (1.protokols). Saskaņā ar šā protokola 47.panta otro daļu par algotni uzskatāma jebkura persona:

(a) kas ir speciāli nolīgta vai nu pašu valstī vai ārzemēs, lai cīnītos bruņotā konfliktā;

~~DIENESTA VAJADZĪBĀM~~

konfliktos, proti, konvencionālo bruņoto spēku atbalstam valstis var piesaistīt arī privāto tiesību subjektus. Tomēr arī šādā gadījumā ir noteikts aizliegums civilpersonas aktīvi iesaistīt kaujās, kā arī paredzēta virkne citu ierobežojumu.

Problemātika, kas saistīta tieši ar algotņu iesaistīšanu un personu vervēšanu dalībai bruņotos konfliktos, ir risināta 1989.gada Starptautiskajā konvencijā par algotņu vervēšanu, izmantošanu, finansēšanu un apmācīšanu.³ Valstis, kuras pievienojušās minētajai konvencijai, ir apņēmušās maksimāli ierobežot algotņu izmantošanu, vervēšanu, apmācīšanu un finansēšanu, šādus pasākumus padarot par sodāmiem. No Eiropas valstīm minēto konvenciju ratificējušas, piemēram, Beļģija, Horvātija, Vācija, Itālija, Polija. Latvija nav minētās konvencijas dalībvalsts.

Kopumā atļauja vai aizliegums valstspiederīgajiem iesaistīties ārvalstīs notiekošos bruņotos konfliktos līdz šim tika vērtēta kā katras valsts prerogātīva, ko valsts realizē, ievērojot nacionālās drošības intereses un uzņemtas starptautiskās saistības. Valstis, kuras ievēro apņemšanos neizmantot karu kā konfliktu risināšanas līdzekli, ir ieinteresētas nepieļaut savu valstspiederīgo iesaisti bruņotos konfliktos ārvalstīs, kontroles nepieciešamību pamatojot ar ievērojamiem valsts un sabiedrības drošības apdraudējumiem, kas rodas pēc personu atgriešanās valstī. Vienlaikus jānorāda, ka arī valstis, kuras ir noteikušas ierobežojumu un aizliegumus, patur tiesības atsevišķos gadījumos legalizēt valstspiederīgo iesaistīšanos ārvalstīs notiekošos bruņotos konfliktos, ja tas atbilst nacionālajām interesēm un starptautiskajām tiesībām.

Tiesiskais regulējums Latvijā neparedz tiešu liegumu Latvijas valstspiederīgajiem iesaistīties bruņotā konfliktā ārvalstīs. Latvijas nacionālajos tiesību aktos tieši netiek regulēta arī algotņu darbība, kā arī nav noteikts skaidri formulēts aizliegums vervēt personas un tās apmācīt nosūtīšanai dalībai ārvalstīs notiekošā bruņotā konfliktā, ja vien nodarījumā nav saskatāmas cilvēku tirdzniecības vai terorisma pazīmes. Līdzīgi – nepastāv tiešs aizliegums ziedojumu vai cita veida atbalsta vākšanai un organizēšanai, ja vien ar šādām darbībām netiek izdarīts pārkāpums vai Krimināllikumā paredzēts noziedzīgs nodarījums.

Tiesiskais regulējums ir paredzēts gadījumiem, kad Latvijas pilsonis prettiesiski iesaistās citas valsts bruņotajos spēkos vai militārā organizācijā. Proti, pie Pilsonības likuma 24.panta pirmās daļas 2.punktā minētajiem nosacījumiem tas var būt pamats šai personai atņemt pilsonību. Tomēr to nevar uzskatīt par sodu, bet par preventīvu līdzekli, lai atturētu pilsoņus no dienesta ārvalstu bruņotajos spēkos pretēji Latvijas nacionālās drošības interesēm. Šī norma nav piemērojama situācijām, kad Latvijas valstspiederīgie ārvalstīs iesaistās nekonvencionālos bruņotos grupējumos vai paramilitārās organizācijās.

Pašreizējais tiesiskais regulējums paredz modeli, ka jebkuru Latvijas valstspiederīgo var saukt pie atbildības saskaņā ar Krimināllikumu, t.sk. arī par ārvalstī izdarītu noziedzīgu

(b) kas ņem faktisku un tiešu dalību karadarbībā;

(c) kuru piedalīties karadarbībā pamudinājuši galvenokārt vēlme iegūt personisko labumu, un karojošā puse vai kāds cits tās labā ir apsolījis tai materiālu kompensāciju, kas būtiski pārsniedz to, kas apsolīta vai tiek maksāta līdzīga ranga kombatantam, kas šīs puses bruņotajos spēkos veic līdzīgus uzdevumus;

(d) kas nav nevienas karojošās puses pilsonis, ne arī kādas karojošās puses kontrolētas teritorijas pastāvīgais iedzīvotājs;

(e) kas nav kādas karojošās puses bruņoto spēku dalībnieks;

(f) kuru nav sūtījusi neviena konfliktā neiesaistīta valsts ar oficiālu uzdevumu kā savu bruņoto spēku dalībnieku.

³ International Convention Against the Recruitment, Use, Financing and Training of Mercenaries: ANO starptautiskā konvencija. 1989, December 4. Pieejama: https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=IND&mtdsg_no=XVIII-6&chapter=18&lang=en (skatīts 2014-09-10).

nodarījumu. Tomēr pie kriminālatbildības šādu personu varēs saukt tikai tad, ja konstatējamas un pierādāmas Krimināllikumā paredzēta noziedzīga nodarījuma sastāva pazīmes.⁴

Eiropas valstu pieredze liecina, ka ir ļoti maz precedentu, kad pie atbildības tiktu sauktas personas, kuras piedalās vai plāno piedalīties ārvalstīs notiekošos bruņotos konfliktos. Kā īpaši neskaidrs norādīts jautājums par šo personu sodīšanu pēc atgriešanās no dalības bruņotā konfliktā par tā laikā izdarītiem starptautiskiem noziegumiem. Tāpat secināms, ka līdz šim starptautiskos dokumentos par ārvalstu karotājiem vispār nav skats jautājums par personu radītajiem valsts un sabiedrības drošības apdraudējumiem.⁵

Nemot vērā to, ka ar likumu nav noteikts aizliegums Latvijas valstspiederīgajiem iesaistīties vai piedalīties ārvalstīs notiekošos bruņotos konfliktos, šobrīd nav tiesiska pamata ierobežot šādu personu pārvietošanās brīvību. Tāpēc situācijā, kad kļūst zināms personas nodoms piedalīties ārvalstīs notiekošā bruņotā konfliktā, ar šo personu var veikt preventīvas pārrunas, jo nav efektīvu tiesisku instrumentu, kā novērst personas izceļošanu. Izņēmums ir gadījumi, kad persona, gatavojoties izbraukt uz bruņota konflikta skartu reģionu, izdara Krimināllikumā paredzētu noziedzīgu nodarījumu vai nozieguma mēģinājumu, vai arī kļūst zināms un ir pierādāms personas mērķis ārvalstī izdarīt smagus vai sevišķi smagus noziegumus, kas ļautu personu saukt pie atbildības par sagatavošanos. Tomēr lielākajā skaitā gadījumu šāda juridiska konstrukcija nav piemērojama, jo personas vai nu brauc karot, lai nopelnītu, vai arī to mērķis ir gūt kaujas pieredzi. Šādas personas visticamāk pieļauj iespēju, ka tiks izdarītas noziedzīgas darbības, tomēr šāds mērķis ir nekonkrēts. Lai personu sauktu pie atbildības par sagatavošanos, jākonstatē tiešs nodoms.

Jānorāda, ka iesaistīšanās ārvalstīs notiekošā bruņotā konfliktā, jo sevišķi gadījumos, kad tā sasaistāma ar dalību nekonvencionālos bruņotos spēkos vai paramilitārās grupās, liecina par būtiskiem apdraudējumiem civiliedzīvotājiem un starptautiskajam mieram kopumā, ko apliecina arī konflikta eskalācija Ukrainā. Taču lai personu sauktu pie kriminālatbildības, ir jāpierāda konkrēta noziedzīga nodarījuma sastāvs, vai attiecīgi krimināli sodāms tā mēģinājums vai sagatavošanās.

2.2.2. Dalība bruņotā konfliktā iesaistītajās grupās

Dalība citas valsts konvencionālos bruņotos spēkos vai militārās organizācijās Latvijā nav kriminalizēta. Krimināllikumā dalība kādā personu grupā pati par sevi atzīta par atsevišķu, pabeigtu noziedzīgu nodarījumu tikai vienā gadījumā, proti, ja persona iesaistījusies noziedzīgā organizācijā. Noziedzīgas organizācija paredzēta kā īpaša dalības forma, kas krimināltiesību teorijā raksturota kā organizācija (apvienība), kuras sastāvā ir vismaz piecas personas un kura izveidota ar mērķi izdarīt pašus smagākos noziegumus:

- sevišķi smagus noziegumus pret cilvēci vai mieru, kara noziegumus, īstenot¹ genocīdu – t.i., izdarīt KL 71., 71.², 72., 73., 74., 75., 78.(2) un 79.pantā paredzētos noziegumus;
- izdarīt sevišķi smagus noziegumus pret valsti – t.i., izdarīt 80., 85., 86., 87., 88., 88.¹, 88.³ un 89.pantā paredzētos noziegumus.

Jāatzīmē, ka noziegums pret valsti sevī ietver ne tikai likumīgās un legītīmās valsts varas, valsts suverenitātes un integritātes apdraudējumu, bet arī visas sabiedrības un katra

⁴ Saskaņā ar Krimināllikuma 15.panta trešo daļu, persona būs saucama pie kriminālatbildības arī tad, ja tā izdarījusi sagatavošanos smagam vai sevišķi smagam noziegumam. Savukārt minētā panta ceturtā daļa paredz iespēju personu saukt pie kriminālatbildības par jebkura nozieguma mēģinājumu.

⁵ Bakker, E., Paulussen, C., Entenmann, E. Dealing with European Foreign Fighters in Syria: Governance Challenges & Legal Implications. ICCT Research Paper. December 2013. Pieejams: <http://www.clingendael.nl/sites/default/files/Dealing-with-European-foreign-fighters-in-Syria.pdf> (skatīts 2014-09-11).

indivīda atsevišķi pašu svarīgāko interešu apdraudējumu. Vēršoties pret valsti Krimināllikuma izpratnē, persona vēršas pret demokrātisko valsts iekārtu kopumā, kas ietver visas konstitucionālās garantijas un cilvēktiesību nodrošināšanu.

Noziedzīga organizācija ir organizētas grupas paveids, kurai raksturīgs lielāks minimālais prasīto dalībnieku skaits un nolūks – izdarīt pašus smagākos noziegumus.⁶ Noziedzīgai organizācijai tādējādi nav obligāti jābūt skaitliski lielai, bet atsevišķos gadījumos „noziedzīga organizācija var būt strukturāli radīta tādā veidā, ka tās sastāvā ir vēl citi noziedzīgi veidojumi (organizēta grupa vai cits vairāku personu grupējums)”.⁷

Saskaņā ar KL 89.¹panta pirmo daļu atbildība ir paredzēta gan par noziedzīgas organizācijas izveidošanu, gan par iesaistīšanos šādā organizācijā. Iesaistīšanās jēdziens ir atklāts tiesību teorijā, un skaidrots kā iekļaušanās attiecīgā noziedzīgā grupējumā, apzinoties, kādam mērķim noziedzīgā organizācija ir radīta. Turklāt persona ir saucama pie atbildības „neatkarīgi no tā, vai viņa pēc tam ir piedalījies iecerētajos noziegumos vai nav piedalījies”.⁸ Tāpat nav nozīmes tam, vai persona iesaistās pašā organizācijā vai citos noziedzīgos veidojumos, ja vien attiecīgo veidojumu dalībnieki zina par noziedzīgas organizācijas pastāvēšanu un tās mērķiem.

Šāds noziedzīgs nodarījums skaidrots kā vairākobjektu apdraudējums, jo tas vērsts pret vairākām nozīmīgām interesēm – Latvijas valsts un tās iedzīvotāju drošību, valsts varas stabilitāti un suverenitāti. Līdz ar to jau šobrīd Krimināllikumā nelegitīmu veidojumu radītais apdraudējums tieši Latvijas Republikas valsts iekšējai un ārējai drošībai tiek vērtēts plašāk nekā tikai terorisma radītais apdraudējums. Visi no uzskaitītajiem noziedzīgas organizācijas mērķiem tiek vērtēti kā vienlīdz kaitīgi, lai paredzētu kriminālatbildību kaut vai tikai par iesaistīšanos šādā noziedzīgā organizācijā.

Nemot vērā to, ka minētā Krimināllikuma norma līdz šim nav piemērota praksē, kā arī nav pieejami aktuāli tiesību zinātnieku viedokļi, praksē ir problemātiski noteikt normas tvērumu un iespēju to attiecināt uz gadījumiem, kad Latvijas pilsonis iesaistās tādā noziedzīgā organizācijā, kas izveidota ārvalstīs, un kura vērsta pret kādas citas valsts konstitucionālo iekārtu, suverenitāti un teritoriālo integritāti, kā tas faktiski ir Ukrainas gadījumā.

Krimināllikuma 4.pantā ietvertais princips, kā arī fakts, ka Latvijas valstspiederīgo iesaistīšanās noziedzīgā organizācijā, kura izveidota ar mērķi izdarīt sevišķi smagus noziegumus pret kādu citu valsti, var būtiski apdraudēt arī Latvijas Republikas intereses, ļauj secināt, ka Latvijas valstspiederīgo iesaistīšanās ārvalstīs izveidotās noziedzīgās organizācijās var apdraudēt arī Latvijas ārējo un iekšējo drošību. Šāda veida organizācijas savā darbībā var izmantot arī teroristiskas metodes un pat veikt teroraktus. Tomēr Krimināllikuma 89.¹panta interpretācija rada šaubas par attiecīgās normas tvērumu, līdz ar to šādas šaubas var tikt tulkotas par labu apsūdzētajam. Savukārt pierādīšanu ievērojami apgrūtina tas, ka noziedzīga organizācija darbojas ārvalstīs.

Noziedzīgas organizācijas, t.sk. teroristiskas noziedzīgas organizācijas, darbība nav skatāma tikai bruņota konflikta kontekstā. Līdzīgi bruņota konflikta pastāvēšana neļauj prezumēt, ka viena vai vairākas no tajā iesaistītajām bruņotām grupām ir noziedzīgas organizācijas – to pastāvēšana ir jāpierāda, kā arī jāpierāda, ka persona, kas tajā iesaistās, apzinās organizācijas darbības raksturu. Ja šāda organizācija ir izveidojusi paramilitāru

⁶ Krastiņš, U., Liholaja, V., Niedre, A. Krimināltiesības. Vispārīgā daļa. Trešais papildinātais izdevums. Zin.red. U.Krastiņš. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2008, 240.lpp.

⁷ Krastiņš, U., Liholaja, V., Niedre, A. Krimināltiesības. Sevišķā daļa. Trešais papildinātais izdevums. Zin.red. U.Krastiņš. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2009, 52.lpp.

⁸ Turpat, 51.lpp.

struktūru, tai ir dažādas, ar to slēpti saistītas apakšvienības, tad pierādīt personas zināšanu par šo slēpto apakšvienību saistību ar galveno organizāciju var nebūt iespējams. Turklāt ir jāņem vērā, ka norma nav piemērojama, ja persona iesaistās citas valsts valdības kontrolētos bruņotos spēkos vai militārās organizācijās.

Situācijā, kad ārvalstīs ir eskalējies bruņots konflikts – neatkarīgi no tā, vai tas ir lokāls vai starptautisks, vai tajā ir vai nav iesaistītas noziedzīgas organizācijas vai citi t.s. hibrīdkaram raksturīgi veidojumi – no Latvijas ārējās drošības viedokļa ir būtiski nepieļaut valstspiederīgo iesaisti konfliktā *per se*. Gadījumā, ja persona apzināti iesaistījies tādā organizācijā, kuras izveide ir saistīta ar Krimināllikuma 89.¹ pantā norādītajiem mērķiem, persona saucama pie kriminālatbildības par iesaistīšanos šādā noziedzīgā organizācijā.

Nemot vērā minēto, secināms, ka Latvijas valstspiederīgo nelegāla iesaistīšanās ārvalstīs notiekošos bruņotos konfliktos apdraud Latvijas ārējās un iekšējās drošības intereses, starptautisko mieru, kā arī rada kara noziegumu un citu starptautisku noziegumu (*jus cogens*) izdarīšanas riskus. Turklāt šo personu atgriešanās Latvijā papildus ievērojami apdraud arī nacionālās drošības intereses. Tātad aizliegumam nesankcionēti iesaistīties ārvalstīs notiekošā bruņotā konfliktā ir leģitīms mērķis, un šāds ierobežojums ir nepieciešams demokrātiskā sabiedrībā.

2.3. Starptautiskā pieredze

ANO līmenī šobrīd notiek virzība jautājumā, kas ir būtisks brīvprātīgo karotāju ārvalstīs kontekstā. ASV ir sagatavojušas un iesniegušas ANO Drošības padomes rezolūcijas projektu, kas pieprasītu no ANO dalībvalstīm novērst un apspiest vervēšanu ekstrēmistu kaujinieku grupējumiem, nodrošinot, ka atbilstoši nacionālajai likumdošanai tas tiktu atzīts par nopietnu kriminālnoziegumu. Dokumentu tiek plānots pieņemt īpašā ANO Drošības padomes sanāksmē š.g. 24. septembrī. Lai gan rezolūcijas galvenais mērķis ir vērsties pret ārvalstu kaujinieku iesaisti teroristiskajos grupējumos Tuvajos Austrumos, pirmkārt, t.s. „Islāma valsts”, rezolūcija attiektos uz jebkuriem brīvprātīgajiem karotājiem ārvalstīs.

ES līmenī šobrīd nav vienotu vadlīniju, kā arī netiek plānotas izmaiņas ES tiesību aktos. Jānorāda, ka līdz šim ES ietvaros jautājums par karotājiem ārvalstīs skatīts saistībā ar bruņoto konfliktu Sīrijā, kam ir atšķirīgs politisks konteksts. Lielbritānija, Spānija, Vācija, Francija un citas valstis, kuru valstspiederīgie aktīvi iesaistās bruņotajā konfliktā Sīrijā, līdz šim centušās izmantot esošo tiesisko regulējumu, jo sevišķi terorisma apkarošanas jomā. Jāatzīmē, ka daudzās valstīs ir kriminalizēta apmācību saņemšana terorismam, ar ko bieži tiek sasaistīta personu dalība Sīrijā.⁹ Jānorāda, ka apmācību saņemšana terorismam Latvijā nav kriminalizēts kā atsevišķs, vienots noziedzīgs nodarījums. Minētais arī nebūtu tieši attiecināms uz situāciju saistībā ar Ukrainu.

Bruņotais konflikts Ukrainā no jauna ir rosinājis Eiropas valstis izvērtēt nepieciešamību vērsties ar krimināltiesību sankcijām pret personām, kuras iesaistās ārvalstīs notiekošos bruņotos konfliktos. Atsevišķās ES valstīs, ņemot vērā starptautiskās rekomendācijas vērsties pret algotņiem, jau šobrīd ir paredzēta kriminālatbildība par personas vervēšanu dalībai citas

⁹ Barrett, R. Foreign Fighters in Syria. TSG, June 2014, 27.lpp. Pieejams: <http://soufangroup.com/foreign-fighters-in-syria/> (skatīts 2014-09-07).

valsts armijā vai bruņotā konfliktā (Nīderlande),¹⁰ vai par neatļautu dalību citas valsts armijā vai ārvalstu militārā organizācijā (Polija).¹¹

Nelegālu dalību ārvalstīs notiekošos konfliktos kriminalizējušas vai plāno kriminalizēt arī citas valstis. Bosnijā-Hercegovinā ir pieņemta norma, kas ļauj personu saukt pie kriminālatbildības par iesaistīšanos bruņotos konfliktos ārvalstīs, paredzot iespēju piemērot līdz 3 gadu ilgu brīvības atņemšanu. Tāpat paredzēta atbildība par kaujinieku vervēšanu, apmācīšanu un nosūtīšanu uz konflikta zonām.

Serbijā, kura saskārusies ar tās valstspiederīgo aktīvu iesaisti konfliktos Irākā, Sīrijā, tagad arī Ukrainā, plāno kriminalizēt brīvprātīgu piedalīšanos bruņotos konfliktos ārvalstīs, nosakot, ka par šādu nodarījumu brīvprātīgos varēs sodīt ar brīvības atņemšanu no 1 līdz 5 gadiem. Tāpat paredzēts indīdus, kas vervē, organizē un apgādā citas personas vai personu grupas ar mērķi pievienoties ārvalstu bruņotiem spēkiem un piedalīties bruņotos konfliktos, sodīt ar brīvības atņemšanu no 2 līdz 12 gadiem. Serbijā kā viens no argumentiem par labu kriminalizēšanai norādīts līdz šim neveiksmīgais mēģinājums personām, kuras bez valdības atļaujas devušās karot uz ārvalstīm, atņemt pilsonību.

Jāatzīmē, ka Latvijā un citās ES valstīs ir novērojama līdzīga situācija, kur paredzēta iespēja personai atņemt pilsonību par nesankcionētu dienestu citas valsts bruņotajos spēkos vai militārā organizācijā. Pilsonības atņemšana ir iespējama tikai pie nosacījuma, ka persona ir citas valsts pilsonis. Līdz ar to šāda norma piemērojama tikai specifiskās situācijās, turklāt tā nenovērs personu rīcības radīto apdraudējumu starptautiskā miera interesēm.

Ierobežotā laika dēļ darba grupā apskatīti tikai daži ārvalstu piemēri. Taču kopumā apkopotā un izpētītā informācija ļauj secināt, ka:

- Latvijai kā NATO dalībvalstij ir nepieciešams nodrošināt iespēju vērsties pret brīvprātīgo karotāju ārvalstīs radīto apdraudējumu;
- Latvijas valstspiederīgo iesaistīšanās bruņotajā konfliktā Ukrainā apdraud ne tikai Ukrainas valsts drošības intereses, bet arī Latvijas nacionālās drošības un NATO, kā arī ES intereses;
- hibrīdkara draudi nosaka nepieciešamību valstīm meklēt efektīvus preventīvus līdzekļus;
- iesaistīšanās ārvalstīs notiekošā bruņotā konfliktā pati par sevi nav kriminalizēta kā atsevišķs, pabeigts noziedzīgs nodarījums;
- šādu darbību kriminalizējot kā smagu noziegumu, persona saucama pie atbildības par sagatavošanos;
- darbības kriminalizēšana var kalpot kā preventīvs līdzeklis;
- netiek ierobežotas valsts tiesības paredzēt izņēmumus, kas atbilstu nacionālajām interesēm.

3. Pastāvošais regulējums attiecībā uz bruņotajā konfliktā Ukrainā iesaistīto grupējumu iekļaušanu ES teroristu sarakstā

3.1. Sankciju loma ES Kopējā ārējā un drošības politikā (KĀDP)

KĀDP ir viens no galvenajiem ES politikas stūrakmeņiem. Tā nosaka kopienas attiecības ar pārējām pasaules valstīm, kā arī veicamos drošības pasākumus stratēģiskā līmenī.

¹⁰ Nīderlandes Sodū kodekss, 105.pants. Pieejams: http://wetten.overheid.nl/BWBR0001854/TweedeBoek/TitelVIII/Artikel205/geldigheidsdatum_08-09-2014 (skatīts 2014-09-08).

¹¹ Polijas Kriminālkodekss, 141.pants. Pieejams: <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU19970880553> (skatīts 2014-09-08).

Viens no KĀDP nodrošināšanas un uzturēšanas instrumentiem ir sankcijas, kuru mērķis ir nodrošināt un aizstāvēt ar ES kopējās vērtības. Sankcijas nav paredzētas kā sods, bet gan kā pārmaiņas veicinošs pasākums, lai, piemēram, liktu attiecīgajām personām pārtraukt darbības, kas nav saskaņā ar ES pamatvērtībām.

Sankciju ieviešana tiek īstenota ar ES Padomes lēmumu, kas tiek pieņemts vienbalsīgi. Ar šo lēmumu tiek apstiprināta ES Padomes regula, kas ir tieši saistoša visām ES dalībvalstīm un to pilsoņiem. Šāda regula satur informāciju par sankcijām, kādas tiek ieviestas, un personu un to apvienību sarakstu, uz kurām noteiktās sankcijas attiecas.

Šis normatīvais akts parasti stājas spēkā dienu pēc tā publicēšanas ES oficiālajā vēstnesī, izņemot gadījumus, ja pašā regulā noteikts citādāk. Regulas publicēšana vienlaikus skaitās arī kā sarakstā iekļauto personu informēšana par iekļaušanas faktu. Sankciju skartajām personām ir tiesības vērsties pie Padomes ar pamatotu lūgumu tās izņemt no saraksta, kā arī ir tiesības apstrīdēt Padomes lēmumu ES tiesas sastāvā esošajā Vispārējā tiesā.

3.2. Personu un to veidoto apvienību ievietošana ES teroristu sarakstā

Personu un to apvienību ievietošana ES teroristu sarakstā pēc būtības nozīmē, ka pret šīm personām tiek piemērotas noteiktas ES sankcijas. Terorisma gadījumā tās galvenokārt ir finanšu sankcijas – visu sarakstā ievietotajām personām piederošo vai to valdījumā esošo finanšu aktīvu iesaldēšana. Jānorāda, ka visas ES sankcijas, tai skaitā arī finanšu, ir spēkā tikai ES jurisdikcijā. Līdz ar to tās attiecas uz:

- visu ES teritoriju, ieskaitot gaisa telpu;
- visiem ES pilsoņiem ES teritorijā vai ārpus tās;
- visiem uzņēmumiem un organizācijām, kas ir pakļauti kādas no dalībvalstu likumiem neatkarīgi no to atrašanās vietas (ES teritorijā vai ārpus tās);
- ES teritorijā esošu uzņēmumu filiālēm gan ES teritorijā, gan ārpus tās;
- visiem biznesa darījumiem, kuri pilnībā vai daļēji skar kādu no ES dalībvalstīm;
- kuģiem un gaisa kuģiem, kas atrodas kādas no ES dalībvalsts jurisdikcijā (uz zemes vai gaisa telpā).

Vienlaikus jānorāda, ka, neskatoties uz to, ka ES sankcijas ir spēkā tikai kopienas jurisdikcijā, ES teroristu sarakstā var ievietot jebkuru personu, grupu, uzņēmumu vai organizāciju neatkarīgi no to atrašanās vietas.

Lai panāktu kādas personas vai to grupas ievietošanu ES teroristu sarakstā, kādai no ES dalībvalstīm ir jāiesniedz šāds priekšlikums atbildīgajai ES Padomes darba grupai. Šādam priekšlikumam ir jābūt papildinātam ar vispusīgu un detalizētu pamatojumu, kurā skaidri un nepārprotami tiek pierādīta attiecīgās personas vai to grupas saistība ar teroristiskām aktivitātēm. Šim pamatojumam arī ir jābūt izstrādātam, pamatojoties uz iesniedzējas dalībvalsts kompetento iestāžu (parasti specdienestu) sniegto informāciju.

Atbildīgās ES Padomes darba grupas locekļi (deleģēti pārstāvji no katras ES dalībvalsts, parasti no Ārlietu ministrijas) šo priekšlikumu nodod izskatīšanai savas pārstāvētās valsts kompetentajām iestādēm. Uz šo iestāžu atzinuma pamata tiek izstrādāta pozīcija, kas pēcāk tiek pausta atbildīgās darba grupas sanāsmē, kurā priekšlikums tiek izskatīts. Šīs pozīcijas parasti iedalās trīs kategorijās:

- atbalstoša – dalībvalsts atbalsta vai neiebilst pret priekšlikumā minēto personu iekļaušanu teroristu sarakstā;
- noraidoša – dalībvalsts neatbalsta iekļaušanu vai uzskata, ka nav pietiekama pamatojuma to darīt;
- izpētes rezerve – dalībvalsts vēl nav pieņēmusi lēmumu laika trūkuma dēļ, vai arī tā uzskata, ka ir nepieciešama papildus informācija.

DIENESTA VAJADZĪBĀM

Priekšlikuma tālākā virzība ir atkarīga no dalībvalstu pozīcijām un diskusijām atbildīgās darba grupas ietvaros. Piemēram, ja pozīcijas pārsvarā ir noraidošas, priekšlikums netiek pieņemts, bet ja dalībvalstīm nepieciešama papildus informācija, iesniedzēja dalībvalsts to sagatavo līdz nākamajai sanāksmei un diskusijas turpinās. Jebkurā gadījumā priekšlikums iegūst tālāku virzību uz balsojumu ES Padomē tikai tadā gadījumā, ja to vienbalsīgi atbalsta visas ES dalībvalstis.

Papildus jānorāda, ka gan priekšlikumi, gan pozīcijas, gan diskusijas ES Padomes atbildīgajā darba grupā, kurā spriež par ES teroristu saraksta izmaiņām, ir klasificētas. Publisks ir tikai gala rezultāts – ES Padomes regula. Vēl jāatzīmē, ka ES teroristu saraksts regulāri (apmēram reizi pusgadā) tiek pārskatīts ar mērķi izvērtēt, vai pamatojumi, uz kuriem balstījās lēmums par ievietošanu sarakstā, joprojām ir aktuāli. Ja kāds no pamatojumiem vairs nav aktuāls, tiek spriests par personas izņemšanu no saraksta.

Kaut arī personu iekļaušana ES teroristu sarakstā balstās uz kompetento iestāžu sniegtā pamatojuma, tas vienlaikus lielā mērā ir arī politisks lēmums. Personu iekļaušana šajā sarakstā papildus attiecīgo sankciju piemērošanai vienlaikus ir arī ES kopējās nostājas paušana. Līdz ar to personu iekļaušana ES teroristu sarakstā ir atkarīga ne tikai no tā, cik pārliecinošs ir pamatojums, bet arī no dalībvalstu politiskās gribas šādi vērsties pret attiecīgajām personām.

3.3. Ukrainas separātistu iespējamā iekļaušana ES teroristu sarakstā

Šobrīd attiecībā uz organizācijām, kas grauj Ukrainas teritoriālo integritāti, suverenitāti un neatkarību, tostarp t.s. „Doņeckas tautas republiku” un „Luhanskas tautas republiku”, kā arī to kopējam veidojumam “Novorossijas federālā valsts” (turpmāk – kaujinieku organizācijas), ir spēkā ES ierobežojošie pasākumi, kas noteikti ar ES Padomes lēmumu 2014/499/KĀDP, ar kuru groza Lēmumu 2014/145/KĀDP, un paredz ierobežojumus iecerēšanai un līdzekļu un saimniecisko resursu iesaldēšanu. Kā pamatojums norādīts, ka šo organizāciju darbība ir pretrunā Ukrainas konstitucionālajām tiesībām, starptautiskajām tiesībām, un ka tās grauj Ukrainas teritoriālo integritāti, suverenitāti un neatkarību. No krimināltiesību viedokļa šādas darbības vērtējamas kā sevišķi smagi noziegumi pret Ukrainas valsti.

Ņemot vērā nepieciešamību paplašināt sankciju piemērošanas iespējas arī attiecībā uz personām, kas sadarbojas ar šiem grupējumiem, Eiropadome š.g. 30.augustā uzdeva Komisijai sagatavot priekšlikumus par sankcijām pret personām un institūcijām, kas sadarbojas ar separātiskajām grupām Donbasā. Taču šīs sankcijas ir vēršamas tikai pret trešo valstu pilsoņiem, kā arī nav saistāmas ar terorisma apkarošanas jautājumu.

Saskaņā ar Ministru kabineta 2009.gada 21.janvāra noteikumiem Nr.36 „Noteikumi par valstīm un starptautiskajām organizācijām, kuras sastādījušas to personu sarakstus, kas tiek turētas aizdomās par iesaistīšanos teroristiskās darbībās” Latvija atzīst ES un NATO dalībvalstu, ANO Drošības padomes un ES Padomes sastādītos teroristu sarakstus. Latvijā nav bijuši precedenti, kad kāda personu grupa tiktu atzīta par teroristu grupu pirms tā tiek iekļauta kādā no minētajiem sarakstiem.

Pašlaik nav paredzams, ka attiecībā uz kaujinieku organizācijām varētu tikt noteikti ANO ierobežojošie pasākumi, tai skaitā pretterorisma kontekstā, jo pagaidām diskusija par šo jautājumu ANO ietvaros nenotiek, kā arī nav informācijas, ka šāda diskusija varētu tikt plānota. Turklāt, ņemot vērā ANO specifiku, faktiski nepastāv iespēja, ka lēmumu “piemērot ierobežojošus pasākumus pret kaujinieku organizācijām atbalstītu visas ANO Drošības padomes dalībvalstis.

Vienlaikus politiska diskusija attiecībā uz kaujinieku organizāciju pielīdzināšanu teroristiskām organizācijām ir uzsākta ES ietvaros. ES Ārlietu padomē š.g. 22.jūlijā tika apstiprināti secinājumi, kas paredz izvērtēt kaujinieku organizāciju pielīdzināšanu teroristiskām

DIENESTA VAJADZĪBĀM

~~DIENESTA VAJADZĪBĀM~~

organizācijām. Kopš jūlija beigām jautājums ir ticis skarts Politiskās un drošības komitejas (PSC) un Pastāvīgo pārstāvju komitejas (COREPER) sanāksmēs, kā arī uzrunāts Ārlietu padomē š.g. 15.augustā un ārlietu ministru neformālajā Gimnijas sanāksmē š.g. 29.-30.augustā, taču bez padziļinātas diskusijas. Š.g. 10. septembrī jautājums tika iekļauts COREPERII darba kārtībā, un tika nolemts to virzīt tālākai padziļinātai diskusijai PSC un atbildīgajā darba grupā.

ES dalībvalstu viedoklis nav viennozīmīgs, jo valstis apzinās, ka jautājuma tālāka virzība ir laikietilpīga un ir procesuāli sarežģīta. Līdz šim atbalstu kaujinieku organizāciju pielīdzināšanai teroristiskiem grupējumiem diskusiju ietvaros izteikušas Bulgārija, Rumānija, Lietuva un Spānija, taču tās nav bijušas gatavas uzņemties aktīvu jautājuma tālāku virzīšanu. Latvija iestājas par to, lai jautājums tiktu skatīts ne tikai politiskajā līmenī, bet arī diskutēts ekspertu līmenī, iekļaujot to 2001.gada 27.decembra Kopējās nostājas 931 (CP 2001/931/KĀDP) darba grupas (CP931 darba grupa)¹², kā arī citu attiecīgo tematisko darba grupu darba kārtībā.

Vienlaikus ir jāņem vērā, ka arī Ukraina no savas puses līdz šim vēl nav veikusi visas nepieciešamās darbības, lai būtu iespējama straujāka virzība šajā jautājumā. Lai gan Ukraina t.s. „Doņeckas tautas republiku” un t.s. „Luhanskas tautas republiku” ir kvalificējusi par teroristiskām organizācijām, š.g. 16.maijā uzsākot krimināllietu saskaņā ar Ukrainas Kriminālkodeksa pantu „Par teroristiskas organizācijas izveidi”, kā arī ir lūgusi ES atzīt šīs organizācijas par teroristiskām, no Ukrainas puses nav sekojušas formālās darbības, kas ir nepieciešamas šajā gadījumā. Lai ES varētu sākt izvērtēt Ukrainas lūgumu, Ukrainas pusei oficiāli ir jāvērsas ar šādu lūgumu pie ES, adresējot to ES Augstajam pārstāvim ārlietās un drošības jautājumos.

4. Preventīvie pasākumi, kas būtu nepieciešami, lai novērstu personu ceļošanu uz Ukrainu ar mērķi iesaistīties bruņotajā konfliktā

4.1. Preventīvie pasākumi ES ietvaros

ES līmenī šobrīd trūkst vienota mērķa prevencijas un pret darbības stratēģijai. Proti, nav skaidrības jautājumā, vai primāri risināt personu, kas vēlas iesaistīties ārvalstīs notiekošos bruņotos konfliktos, identificēšanu un atturēšanu, vai arī riskus, ko rada šādu personu atgriešanās.¹³ Valstis šobrīd meklē individuālus risinājumus, kā ierobežot savu valstspiederīgo radītos riskus, dodoties uz ārvalstīs notiekošu bruņotu konfliktu skartiem reģioniem un iesaistoties karojošajās pusēs.

ES ietvaros tie parasti ir t.s. „maigie” ietekmēšanas līdzekļi (*soft measures*), jo līdzšinējā nostāja bijusi jebkādu darbību kriminalizēšana tikai tad, ja tās saistītas ar terorismu. Piemēram, Beļģijā, Dānijā, Vācijā, Nīderlandē un Lielbritānijā ir izveidots sakaru centrs ģimenēm, kuras vēlas ziņot par ģimenes locekļu iespējamo radikalizāciju. Līdzīgu centru plānots izveidot arī Francijā, tādējādi pievēršot lielāku uzmanību preventīviem un operatīviem pasākumiem.

Vienlaikus nespēja visos gadījumos, kad konstatēts apdraudējums, piesaistīt terorisma krimināltiesisko regulējumu, aktuālu uztur jautājumu par nepieciešamību pēc citiem, tai skaitā represīviem mehānismiem (*hard measures*). Ar represīviem mehānismiem ES ietvaros tiek saprasti visi cilvēktiesības ierobežojošie pasākumi, lai novērstu personu iesaistīšanos bruņotos konfliktos ārvalstīs un kontrolētu personas pēc atgriešanās. Tie ir:

- darbības kriminalizēšana;
- pilsonības atņemšana;

¹² CP931 darba grupa ir galvenā atbildīgā par personu vai grupu iekļaušanu ES teroristu sarakstā.

¹³ Foreign Fighters: Critical Analysis for Different Models of Exit strategies. Ideas for next Italian EU Presidency. AFENFOR Italia. Policy paper 2014 N.3, p.20.

~~DIENESTA VAJADZĪBĀM~~

- pases konfiskācija uz noteiktu laiku;
- valsts atbalsta saņemšanas ierobežojumi (piemēram, dažādu pabalstu saņemšanai, valsts apmaksātās juridiskās palīdzības saņemšanai);
- pārsūdzības tiesību ierobežošana;
- pastiprināta labdarības organizāciju kontrole un uzraudzība; u.c.

Nemot vērā to, ka daudzi no ES ietvaros izmantotajiem preventīvajiem pasākumiem (gan maigie, gan represīvie) ir jauni, darba grupai atvēlētais termiņš ir nepietiekams, lai veiktu to izvērtēšanu un izdarītu secinājumu par atbilstību vai neatbilstību Latvijas tiesiskajai un faktiskajai situācijai. Turklāt jāņem vērā, ka likumdošanas iniciatīvas, kas saistītas ar karotājiem ārvalstīs, kā arī pētījumi par iespējām personas atturēt no iesaistīšanās bruņotos konfliktos ārvalstīs un rīcību ar personām, kuras atgriezušās, līdz šim gan ES, gan citviet pasaulē veikti Sīrijas konflikta kontekstā. Neskatoties uz vispārējām kopējām iezīmēm un pastāvošajiem riskiem nacionālās un starptautiskās drošības interesēm, tomēr konstatējamas atšķirības, kas nosaka preventīvo pasākumu piemērošanas iespējamību Ukrainas situācijai:

1) ir atšķirīgs to personu profils, kas dodas uz minēto konfliktu reģioniem. Atskaitot algotņus, identificēts, ka starp eiropiešiem – karotājiem Sīrijā – ir liels skaits imigrantu vai to pēcnācēju. Turklāt personas ir gados jaunas, daudzas no tām – nepilngadīgās. Līdz ar to par galveno instrumentu pārvietošanās ierobežošanai tiek minēta pases konfiskācija vai, ja persona jau aizceļojusi, tiek izvirzīts jautājums par pilsonības atņemšanu.¹⁴ Tāpat izstrādātas vairākas iniciatīvas, lai novērstu bērnu nokļūšanu bruņotos konfliktos ārvalstīs. Kaut arī par eiropiešu daļību bruņotajā konfliktā Ukrainā šobrīd iztrūkst visaptverošu pētījumu, tomēr pieejamā informācija ļauj izdarīt secinājumus, ka uz Ukrainu galvenokārt devušies algotņi¹⁵ un zināmie vietējie ekstrēmisti (gan labējie, gan kreisie).¹⁶ Tādi līdzekļi kā pasu konfiskācija personām ar iepriekšminēto pieredzi nedarbojas veiksmīgi, savukārt pilsonības atņemšana nebūs iespējama Latvijas starptautisko saistību dēļ par bezvalstnieku skaita nepalielināšanu.

2) atšķiras personu rīcības raksturs un mērķi. Sīrijas gadījumā par vienu no galvenajām prioritātēm izvirzīts – starp personām, kuras aizbraukušas un atgriezušās, identificēt personas ar terorisma mērķiem. Proti, galvenie riski tiek saistīti ar tiem, kuri konfliktu Sīrijā izmanto kā „treniņnometni” un kaujas pieredzes gūšanas vietu turpmāku teroraktu veikšanai Eiropā. Tāpēc arī lielākā daļa ES valstu līdz šim ar kriminālatbildības piedraudējumu vērsušās vienīgi pret šādām personām, savukārt pārējos gadījumos par efektīviem atzīti maigie ietekmēšanas līdzekļi kā sociālās kampaņas, personu re-integrācijas un deradikalizācijas programmas.¹⁷ Savukārt starp personām, kas līdz šim devušās iesaistīties konfliktā Ukrainā, identificējami izteikti labējie vai kreisie ekstrēmisti, kuru primārais mērķis ir vērsties pret valsti un tās institūcijām, pastāvošo iekārtu, demokrātiju un tās aizsargātajām vērtībām. Iebiedēšana ir sekundāra, jo šīm personām svarīga ir attiecīgo institūtu iznīcināšana. Teroristiskas metodes ir tikai daļa no izmantoto metožu klāsta.

¹⁴ Pases konfiskācija uz noteiktu laiku tiek piemērota, piemēram, Francijā, Vācijā, Lielbritānijā. Savukārt pilsonības atņemšana pilsoņiem, kas nesankcionēti dien citas valsts armijā (šādā vai līdzīgā redakcijā) ir paredzēta lielākajā daļā valstu. Jānorāda, ka, piemēram, Lielbritānijā pēdējā gada laikā tieši saistībā ar tās pilsoņu došanos karot uz Sīriju bijušas vairākas likumdošanas iniciatīvas, kas vērstas uz iespēju paplašināt to gadījumu skaitu, kad personai var atņemt pilsonību. Taču lielākoties iniciatīvas noraidītas, jo tās neatbilst Lielbritānijas starptautiskajām saistībām par bezvalstnieku skaita nepalielināšanu.

¹⁵ No Eiropas valstīm lielākais algotņu pieplūdums Ukrainā novērots no Serbijas.

¹⁶ Ir pamats uzskatīt, ka Ukrainā karo Vācijas, Francijas, Spānijas, Itālijas, Zviedrijas, Somijas, Horvātijas u.c. valstu valstspiederīgie.

¹⁷ Vēršanās ar krimināltiesiskiem līdzekļiem galvenokārt notiek gadījumos, kad personas rīcībā saskatītu citu noziedzīgu nodarījumu pazīmes, vai kad ir acīmredzamas indikācijas, ka persona vēlas pievienoties tieši teroristiskai organizācijai vai cita veida noziedzīgai organizācijai.

~~DĪENESTA VAJADZĪBĀM~~

Latvijā šobrīd ir pieejams tikai preventīvo pasākumu klāsts, kas neļauj būtiski ierobežot vai kontrolēt to personu rīcību, kuras plāno iesaistīties bruņotā konfliktā Ukrainā. Darba grupai atvēlētajā laikā nav iespējams izvērtēt šo pasākumu efektivitāti un nepieciešamību pēc jauniem pasākumiem, jo, ņemot vērā to, ka šie pasākumi lielākoties ir operatīvie, jautājums skatāms kontekstā ar tiesību aizsardzības iestāžu un valsts drošības iestāžu kapacitāti.

5. Latvijas tiesiskā regulējuma atbilstība nepieciešamībai efektīvi vērsties pret personām, kuras izmanto jebkuru Latvijas valsts neatzītu veidojumu karogus un citu simboliku, kā arī vāc šādiem veidojumiem ziedojumus

Nepieciešamību vērsties pret valstspiederīgajiem, kuri vāc ziedojumus personām, kas iesaistītas bruņotos konfliktos, kā arī nepieciešamību vērsties pret simbolikas lietošanu, kas veicina valstspiederīgo iesaistīšanos šajos bruņotajos konfliktos vai iesaistīšanos šo konfliktu atbalstīšanā, saistībā ar esošo starptautisko drošības situāciju nosaka nacionālās drošības intereses.

5.1. Ziedojumu vākšana

Iespēju robežās izvērtējot iespējamo ziedojumu vākšanu pro-krieviskajiem kaujiniekiem, secināts, ka tiesiskais regulējums ziedojumu vākšanai un dažādu nevalstisku organizāciju finansēšanu, tai skaitā – ārvalstu, ir nepilnīgs un nenovērš identificētos drošības riskus.

Jānorāda, ka ziedojumu vākšanai Latvijā nav paredzēts speciāls regulējums, proti, tā faktiski nav nošķirama no dāvinājuma civiltiesiskajā izpratnē. Pastāv vispārēji aizliegumi attiecībā uz dāvinājuma priekšmetu, kas būtu piemērojami arī ziedojumiem. Līdzīgi pastāv vispārējs aizliegums finansēt noziedzīgu darbību, kas Krimināllikuma 20.panta ceturtās daļas izpratnē ir atzīstama par attiecīgā noziedzīgā nodarījuma atbalstīšanu. Atsevišķos gadījumos finansēšana veido pabeigtu noziedzīga nodarījuma sastāvu, piemēram, Krimināllikuma 88.¹ pantā paredzēta kriminālatbildība par terorisma finansēšanu. Paredzot kriminālatbildību par bruņota konflikta ārvalstīs finansēšanu, šāda darbība tiktu atzīta par pabeigtu noziedzīgu nodarījumu un līdz ar to aizliegta.

Vienlaikus netiek novērsta situācija, ka jebkura persona (gan fiziska, gan juridiska) var faktiski neierobežoti vākt materiālu atbalstu, t.sk. nezināmas izcelsmes finanšu līdzekļus, neskaidriem mērķiem, un šādai personai par savu darbību reizi gadā ir jāiesniedz formāls pārskats. Līdz šim riski skatīti nacionālās drošības kontekstā, taču izmaiņas starptautiskajā situācijā un prasībās (tostarp - NATO Velsas samita secinājumi) uzliek Latvijai par pienākumu izvērtēt tiesiskā regulējuma efektivitāti valsts demokrātiskas iekārtas un sabiedrības drošības garantēšanai.

Darba grupas izstrādātais priekšlikums grozījumam Krimināllikumā nodrošina iespēju saukt pie kriminālatbildības personas par bruņotu konfliktu finansēšanu, t.sk. ziedojumu vākšanu šādam mērķim.

Ņemot vērā minēto, nepieciešams izvērtēt labdarības un ziedojumu vākšanas tiesisko kārtību un līdzšinējās uzraudzības efektivitāti, kas nav izdarāms darba grupai atvēlēta laika ietvaros.

5.2. Valstiski neatzītu karogu un simbolu aizliegums

Latvijas tiesību aktos nav skaidrots jēdziens „valstiski neatzīti veidojumi”. Iespēju robežās izvērtējot tiesisko regulējumu karogu un simbolu aizliegšanai, secināts, ka Latvijā pastāv aizliegumi attiecībā uz konkrētu karogu un simbolu lietojumu.

Saskaņā ar likuma „Par sapulcēm, gājieniem un piketiēm” 11.pantu un Publisku izklaides un svētku pasākumu drošības likuma 4.¹pantu Latvijas teritorijā ir aizliegts lietot PSRS un nacistiskās Vācijas simboliku (arī stilizētā veidā). Publisku izklaides un svētku pasākumu drošības likuma 4.¹pants paredz aizliegumu publiska pasākuma norises laikā izmantot, arī stilizētā veidā, bijušās PSRS, bijušo PSRS republiku un nacistiskās Vācijas karogus, ģerboņus un himnas, nacistisko svastiku, SS zīmes un padomju simbolus — sirpi un āmuru līdz ar piecstaru zvaigzni, izņemot gadījumus, kad to izmantošanas mērķis nav saistīts ar totalitāro režīmu slavināšanu vai izdarīto noziedzīgo nodarījumu attaisnošanu. Tomēr šo simboliku minētie likumi aizliedz izmantot tikai:

- sapulcēs, gājienos un piketos;
- publiskos pasākumos – fiziskās vai juridiskās personas plānots un organizēts sabiedrībai pieejams svētku, piemiņas, izklaides, sporta vai atpūtas pasākums publiskā vietā neatkarīgi no īpašuma piederības.

Neviens no minētajiem aizliegumiem nav attiecināms uz, piemēram, karoga lietošanu automašīnas logā, pie mājas, ziedojumu vākšanas pasākumā vai jebkādā citā veidā, kas nav saistīts ar minēto likumu mērķiem. Vienlaikus šādu karogu un simbolu lietošana, kas Latvijā tiek saistīta ar aizliegtām ideoloģijām, var tikt vērtēta Krimināllikuma 78.panta kontekstā, proti, vai šāda karoga vai simbola publiska lietošana konkrētajā situācijā nav vērsta uz nacionālā vai etniskā naida vai nesaticības izraisīšanu.

Līdzīga rīcība iespējama gadījumos, kad tiek lietoti jebkādi citi karogi, attēli, zīmes, simboli un citi materiāli. Karogs vai simbols Krimināllikuma 78.panta kontekstā var būt attiecīgā noziedzīgā nodarījuma izdarīšanas līdzeklis. Līdz ar to šādu priekšmetu var izmantot attiecīgā nodarījuma sastāva pierādīšanai.

Jānorāda, ka Eiropā nav plašas prakses, kas paredzētu atsevišķu karogu vai simbolu aizliegšanu. Vācijā, ņemot vērā īpašo vēsturisko fonu, ir izstrādāta veiksmīga prakse, kā tiek aizliegtas organizācijas, kas izraisa naidu, vēršas pret valsts konstitucionālo iekārtu un rada citus ievērojamus apdraudējumus. Aizliedzot organizāciju, faktiski tiek aizliegta arī tās karogs un simboli. Par aizliegumu pārkāpšanu ir paredzēta kriminālatbildība Vācijas Sodkoda kodeksā.

Ņemot vērā pašreizējo Latvijas tiesisko regulējumu, aizliegumu lietot noteikta veida karogus vai simbolus var paredzēt likumā „Par sapulcēm, gājieniem un piketiēm un Publisku izklaides un svētku pasākumu drošības likuma” kontekstā, taču tādā gadījumā būtu vai nu jānosauk konkrētas organizācijas, vai arī ar likumu jānosaka Latvijas neatzītu veidojumu saraksts, kam pielikumā būtu jāpievieno atbilstošs katalogs. Taču tas nodrošinātu attiecīgos veidojumus ar bezmaksas informatīvu atbalstu, kas ļautu tiem pievērst sev uzmanību un dotu iespēju vērsties pret Latviju starptautiskās cilvēktiesību institūcijās, attiecīgi diskreditējot Latvijas tēlu.

Pieejamā informācija liecina, ka Ukrainā karojošo pro-krievisko organizāciju simbolikas atpazīstamība sabiedrībā ir zema. Informatīvo kampaņu virsmērķis ir popularizēt, padarīt atpazīstamu un leģitimizēt cilvēku apziņā. Karogu un simbolu ietveršana jebkādos katalogos vai oficiālos dokumentos atbilstu šo organizāciju, nevis Latvijas nacionālajām interesēm. Neatzītu veidojumu karogu lietošanas aizliegums pēc būtības nozīmētu šo veidojumu netiešu atzīšanu.

Eiropā ir gadījums, kad aizliegts ir teroristiskās organizācijas karogs. Proti, Nīderlande ir aizliegusi ISIS simbolikas publisku lietošanu. Taču konkrētajā gadījumā aizliegums ir saistīts ar karoga izmantošanu kā rīku nacionālā naida kurināšanai. Latvijā teroristisku organizāciju simbolikas lietošana pati par sevi nav aizliegta, taču šādu karogu vai simbolu publiska izmantošana var būt iemesls uzsākt pārbaudi, vai netiek veikts aicinājums uz terorismu vai citas

~~DIENTA VAJADZĪBĀM~~

ar terorismu saistītas darbības, kas šobrīd ir kriminalizētas. Līdzīga rīcība iespējama arī prokrievisko kaujinieku organizāciju karogu un simbolu publiskas demonstrēšanas gadījumā.

Priekšlikumi turpmākai rīcībai

Lai nodrošinātu šajā informatīvajā ziņojumā konstatēto problēmjautājumu risinājumu, darba grupa ir izstrādājusi šādus priekšlikumus grozījumiem Krimināllikumā:

77.¹ pants. Prettiesiska dalība bruņotā konfliktā

Par prettiesisku iesaistīšanos bruņotā konfliktā ārpus Latvijas teritorijas, – soda ar brīvības atņemšanu uz laiku līdz desmit gadiem un ar probācijas uzraudzību uz laiku līdz trim gadiem.

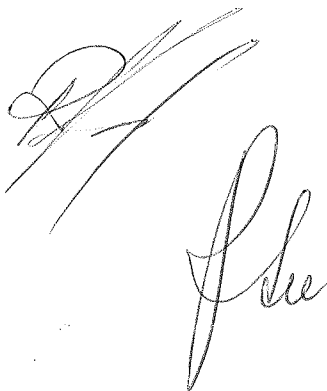
77.² pants. Vervēšana, apmācība, nosūtīšana dalībai bruņotā konfliktā

Par personas vervēšanu, apmācīšanu vai nosūtīšanu prettiesiskai iesaistīšanai bruņotā konfliktā ārpus Latvijas teritorijas, – soda ar brīvības atņemšanu uz laiku līdz astoņiem gadiem un ar probācijas uzraudzību uz laiku līdz trim gadiem.

77.³ pants. Bruņota konflikta prettiesiska finansēšana

Par jebkādā veidā iegūtu finanšu līdzekļu vai citas mantas tiešu vai netiešu vākšanu vai nodošanu ar mērķi tos izmantot vai zinot, ka tie tiks izmantoti pilnīgi vai daļēji, lai prettiesiski finansētu bruņotu konfliktu vai prettiesiski finansētu personas vervēšanu, apmācīšanu vai nosūtīšanu prettiesiskai iesaistīšanai bruņotā konfliktā ārpus Latvijas teritorijas, – soda ar brīvības atņemšanu uz laiku no diviem līdz divpadsmit gadiem un ar probācijas uzraudzību uz laiku līdz trim gadiem.

Iekšlietu ministrs

R.Kozlovskis

Valsts sekretāre

I.Pētersone-Godmane

V.Zaķe-Zaikovska
Iekšlietu ministrijas
Nozares politikas departamenta
Politikas izstrādes nodaļas
vecākā referente
T.67219347
E-pasts: vita.zake-zaikovska@iem.gov.lv